
Maja Đukanović, Borko Kovačević

Razvoj slovenske skupnosti v Srbiji z jezikovno-kulturnega stališča

---

objavljeno v:

Hotimir Tivadar (ur.): *Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo)zavest.*

Obdobja 38. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2019.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-38/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2019.

RAZVOJ SLOVENSKE SKUPNOSTI V SRBIJI Z JEZIKOVNO-KULTURNEGA STALIŠČA

Maja Đukanović

Filološki fakultet, Beograd
maja.djukanovic@fil.bg.ac.rs

Borko Kovačević

Filološki fakultet, Beograd
borko.kovacevic@fil.bg.ac.rs

DOI:10.4312/Obdobja.38.391-396

V prispevku je predstavljena problematika določanja števila Slovencev v Srbiji in v zvezi s tem z določevanjem njihove identitete ter identitete izseljencev nasploh. Skozi predstavitev zgodovine migracij Slovencev v Srbijo je predstavljen njihov sedanj položaj, in sicer problematika ohranjanja kulturne (samo)zavesti in vpliva na kulturo in znanost v Srbiji. Na koncu so nakazane smeri razvoja slovenščine in slovenistike v Srbiji.

Slovinci po svetu, slovenski izseljenci, slovenščina kot drugi in tuji jezik, Slovenci v Srbiji, slovenska identiteta

This paper starts with the question of the number of Slovenes in Serbia, and with the question of their identity. Related to this issue, the question of the identity of immigrants in general is also discussed. In addition to the history of the migration of Slovenes to Serbia, their current status and their culture are represented. An important question in the article is the possible impact of Slovenes on Serbian culture and science. Finally, some future directions of Slovene and its study in Serbia are given.

Slovenes abroad, Slovene immigrants, Slovene as a second and a foreign language, Slovenes in Serbia, Slovene identity

1 Slovenci v Srbiji – število in identiteta

Na prvi pogled enostavno vprašanje v zvezi s številom Slovencev v Srbiji se razplete v več možnih odgovorov, ki so si med seboj različni, a so vsi točni. Številke izhajajo iz več virov, in sicer se lahko sklicujemo na: število prebivalcev, ki so se opredelili kot Slovenci v popisu Republike Srbije iz leta 2011, število prebivalcev, ki so v popisu navedli, da je njihov materni jezik slovenščina, število občanov, ki so se prijaviли v poseben volilni imenik slovenske narodne manjšine v Srbiji, ali pa se sklicujemo na število izdanih slovenskih potnih listov prebivalcem Srbije, ki so organom Republike Slovenije dokazali, da so slovenskega rodu, slovenska državljanstva pa so dobili v času od leta 1991, tj. po odcepitvi Slovenije od nekdanje skupne države Jugoslavije.

Po uradnem popisu Republike Srbije iz leta 2011 (*Popis 2011*) se je 4033 državljanov opredelilo za Slovence. Velja omeniti, da je bilo Jugoslovanov v tem popisu 23.303,

kar 160.346 prebivalcev pa se ni nacionalno opredelilo, iz česar bi lahko sklepali, da je državljanov Srbije, ki imajo slovensko poreklo, več kot 4033, saj jih precej izhaja iz mešanih zakonov in se počutijo kot Jugoslovani. V popisu obstaja tudi podatek o maternem jeziku, in sicer se je leta 2002 na popisu 3024 državljanov opredelilo za materno govorce slovenščine, devet let pozneje, na popisu iz leta 2011 pa beremo, da je slovenski jezik materni jezik za 2269 prebivalcev Republike Srbije oz. je upadel za skoraj tretjino. V zvezi s pojmom *materni jezik* je treba razumeti, da *materni* tukaj ne pomeni tudi *prvi jezik* oz. da ni nujno, da teh 2269 prebivalcev res tekoče govori slovensko oz. da med prebivalci, ki so se opredelili drugače, obstaja verjetnost, da določeno število odlično pozna slovenski jezik in kulturo. V poseben volilni imenik slovenske manjšine je bilo v letu 2018 pred volitvami predstavnikov za nacionalne svete narodnih manjšin v Srbiji vpisanih 2068 oseb, torej skoraj polovico manj, kot je Slovencev v popisu Republike Srbije. S temi številkami bi veljalo primerjati število državljanstev, ki jih je Republika Slovenija podelila prebivalcem slovenskega rodu s stalnim bivališčem v Republiki Srbiji, vendar je do te številke težko priti, saj so nekateri državljanstva pridobili preko Veleposlaništva RS v Beogradu, nekateri pa neposredno v Sloveniji. Če se ozremo v preteklost, najdemo naslednje podatke: leta 1921 je v Srbiji zapisanih 3625 Slovencev, leta 1948 jih je 20.998, leta 1953 20.717, leta 1961 19.957, leta 1971 15.957, leta 1981 jih je 12.006, v letu 1991 pa se je na popisu v rubriko Slovenec vpisalo 8340 prebivalcev Srbije.

Po uradnih podatkih Republike Srbije predstavljajo manjšinske narodne skupnosti nekaj več kot 16 odstotkov celotnega prebivalstva Srbije, slovenska narodna manjšina pa sodi med t. i. manj številne nacionalne skupnosti (Preković, Baštovanović 2017: 1). Slovenska narodna skupnost v Srbiji je imela status konstitutivnega naroda v federalni skupnosti, migracije pa so bile osebne, torej ni šlo za načrtovano preseljevanje, pač pa je šlo za zaposlitev, šolanje ali pa za t. i. »migracije srca« oz. selitev zaradi ljubezni. Na podlagi statističnih podatkov ugotavljamo, da za slovensko skupnost v Srbiji veljajo dejstva, ki so značilna tudi za druge narodne manjšine in za večinsko prebivalstvo, in sicer to, da je povprečna starost Slovencev v Srbiji vedno višja, da je asimilacija pripadnikov disperzivne skupnosti dokaj močna in da so pogoste ekonomske migracije (Preković, Baštovanović 2017: 28).

2 Zgodovina migracij iz Slovenije v Srbijo

Pogoste migracije Slovencev v Srbijo okoli leta 1920–1930 demografi in zgodovinarji razlagajo kot posledico vzpostavljanja severnojadranske meje ter priključitve nekdanjega Avstrijskega primorja Kraljevini Italiji po prvi svetovni vojni. Zaradi neugodnih razmer v Julijski krajini se je večje število nižjih državnih uradnikov in uslužbencev, železničarjev, intelektualcev, glasbenikov in tudi duhovnikov ter redovnic odločilo za selitev v tujino, med drugim tudi v Srbijo (Kacin Wohinc, Verginella 2008: 9–14). Za Slovence, ki so prišli v Srbijo, je značilno, da so se naselili disperzivno oz. ni nekega določenega kraja, kjer bi se ustalila večja slovenska skupnost. Največ jih je sicer v Beogradu in drugih večjih mestih, kar je posledica dejstva, da so tam najlažje dobili službo in si ustvarili družine.

Migracije iz Slovenije v Srbijo so podrobneje predstavljene v raziskavah slovenskih in srbskih etnologov, ki se v novejšem času intenzivneje ukvarjajo s temi vprašanji. O Slovencih v Beogradu v času Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev Kržišnik Bukić (2003: 125) piše, da se je množičnejše izseljevanje Slovencev v Srbijo začelo proti koncu 19. stoletja, ko so se selili predvsem rudarji in sezonski gozdarski delavci. O beograjskih Slovencih v začetku 20. stoletja pa zapiše: »V času naglega in številčnega vzpona v 30. letih 20. stoletja so bili beograjski Slovenci tudi znani družbeni in gospodarski zasebniki: odvetniki, zdravniki, lekarnarji, vrtnarji, gostilničarji, krojači, mizarji, trgovci.« (Kržišnik Bukić 2003: 125).

O tem, kdo so bili in kako so živeli slovenski priseljenci v Srbiji v času med svetovnima vojnama ni veliko neposrednih zapisov iz tega časa, zanimivo pričevanje pa nam je zapustil Bolče Žvan:

V Beogradu se je tekom let uveljavil tip slovenske služkinje. Mnogo uglednih družin, poleg slovenskih, zlasti srbskih, nemških in celo židovskih, načeloma zaposluje samo slovenske služkinje. Naša dekleta služijo v najboljših hišah, pri ministrskih in diplomatskih družinah, v domovih industrijcev, veletrgovcev, zdravnikov, odvetnikov itd. (Žvan 1932: 42)

Gre torej za leta med obema svetovnima vojnama, ko se je med večinskim prebivalstvom razvijalo zanimanje za slovenski jezik in ko se je slovenščina omenjala v osnovnih in srednjih šolah (Đukanović 1994: 275–279), ter obdobje, ko so se prevajala prva slovenska literarna dela v srbsčino (Đukanović 2015: 77), in nenazadnje čas, ko sta v Srbiji kulturno sceno predvsem na področju glasbe in gledališča na začetku stoletja že oblikovala Davorin Jenko in Vela Nigrinova (Prelić 2016).

V času po letu 1945, torej v okviru skupne države Jugoslavije, so se v Srbijo priseljevali Slovenci različnih strok in izobrazbe, »na prav vseh področjih, od preprostejših poklicev do vrhunskih strokovnjakov, umetnikov in seveda politikov« (Kržišnik Bukić 2003: 125–126). Med njimi so bili ljudje, ki sprva niso imeli namena ostati v Srbiji, toda sčasoma so se tam vživeli v novo okolje, ustvarili družine in ostali. Zaposleni so bili kot strokovnjaki v državnih podjetjih, ustanovah, državni upravi, precej je bilo tudi umetnikov in znanstvenikov (Ravnik 2010: 178).

V drugi polovici 20. stoletja, v nekdanji skupni državi Jugoslaviji, je bilo v Srbiji veliko narodnostno mešanih zakonov, etnološke raziskave pa potrjujejo, da

so v njih spoštovali obe tradiciji z jezikom, vero, šegami in navadami in razločki so bogatili družinsko življenje [...]. Ne glede na to, ali je bil zakon povsem slovenski ali mešan, je večnacionalna mreža sorodnikov in prijateljev v Beogradu in na dveh različnih koncih države s priložnostmi za stike, obiske in potovanja dajala njegovemu življenju nekakšno svetovljansko širino, pri čemer ne gre spregledati, da je že sam Beograd kot prestolnica večnacionalne države ponujal številne možnosti za uspešno poklicno pot in družabne stike (Ravnik 2010: 179–181).

3 Identiteta Slovencev v skupni državi in po osamosvojitvi Republike Slovenije

V drugi polovici 20. stoletja se Slovenci v Srbiji niso počutili kot tujci/priseljenci, temveč so bili enostavno prebivalci skupne države Jugoslavije, kjer so imeli vse

možnosti za uveljavljanje lastne kulture, učenje jezika in ohranjanje običajev. Kot navaja publikacija Inštituta za novejšo zgodovino in Zgodovinskega arhiva Srbije iz leta 2017, je bila na predlog Slovenskega kulturno-prosvetnega društva France Rozman iz Beograda 3. aprila 1945 pod zaporedno številko 34 ustanovljena štirirazredna slovenska osnovna šola Ivan Cankar s poukom v slovenskem jeziku in po slovenskem učnem načrtu in programu. Dostopni so bili slovenski časniki, pretok informacij in sodelovanje med dvema republikama skupne države je potekal brez težav in omejitev.

V Srbiji v času Jugoslavije Slovenci niso imeli nekega statusa priseljencev in se tudi niso počutili kot priseljenci. Šele po letu 1991, po odcepitvi in osamosvojitvi Slovenije, so Slovenci v bivših jugoslovanskih republikah nenadoma postali tujci. Kot navaja Poljak Istenič (2010: 182–183):

njihov položaj v Srbiji je bil težji, še posebej v Beogradu, zaradi nasprotij med Slovenijo in Srbijo oz. beograjskim režimom. Beograjski Slovenci so bili od vseh Slovencev zunaj Slovenije zaradi razpada Jugoslavije verjetno najbolj prizadeti, saj so bile osti nasprotovanj, sankcij in bombardiranj najostreje uperjene v Beograd. Porušena je bila dotedanja usklajenost med njihovo državno in nacionalno pripadnostjo in identiteto, prejšnja sprejetost in dober položaj v večinski družbi sta se obrnila v svoje nasprotje.

Zadnje desetletje 20. stoletja je bilo zaradi političnih razmer izjemno neugodno za Slovence v Srbiji, v kratkem času so postali izseljenci oz. priseljenci:

Vsak je moral preboleti svoje notranje konflikte, znova utrditi svojo identiteto. In verjetno marsikdo še danes ne ve natančno, kaj je, komu pripada. Za prvo generacijo to ni problem, ti se seveda čutijo Slovence, težave se začenjajo pri drugi generaciji. Mi se čutimo nekoliko tudi tujce oz. se zavedamo, da smo izseljenci, čeprav se v resnici nikamor nismo izselili. (Đukanović, Gorjup Posinković 2004: 25–26)

4 Ohranjanje slovenske kulturne identitete v Srbiji

Slovenski jezik v Srbiji se od začetka 21. stoletja razvija na več ravneh: poučuje se v okviru društev Slovencev, kjer je namenjen učencem slovenskega porekla, na univerzitetni ravni je doživel pomemben razvoj – od študijskega leta 2006/07 se poučuje v okviru štiriletnega vzporednega študija z možnostjo izpopolnjevanja na ravni master in doktorskega študija, z letom 2018/19 pa je predmet Slovenski jezik z elementi narodne kulture postal fakultativni predmet v okviru rednega osnovnošolskega pouka v Republiki Srbiji kot jezik narodne manjšine. Vse te oblike poučevanja so predstavljene v več publikacijah (Đukanović 1998, 1999, 2007a, 2010, 2011, 2013, 2014, 2015, 2016; Đukanović, Kovačević 2011, 2018; Đukanović, Fekonja 2016).

Položaj slovenščine v Srbiji se je v prejšnjih dveh desetletjih utrdil in zanjo obstaja precejšnje zanimanje tako na univerzitetni ravni kot v društvih Slovencev. Potomci slovenskih izseljencev se vedno bolj zavedajo pomena učenja slovenščine in poznavanja slovenske kulture, saj poznavanje jezika razumejo kot sredstvo za povečevanje osebne konkurenčnosti na trgu dela (Kužnik 2014: 73; Đukanović, Kovačević 2018). V raziskavi, opravljeni med učenci dopolnilnega pouka slovenščine v Srbiji, Bukvič (2016) ugotavlja, da so tako učenci, ki obiskujejo dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture v Srbiji, kot njihovi starši zelo naklonjeni učenju slovenščine in vsega, kar je

povezano s Slovenijo, radi prihajajo k pouku, svojo prihodnost pa pogosto povezujejo s šolanjem v Sloveniji. Spodbudno je, da vsi želijo svoje poznavanje slovenskega jezika in kulture ohranjati ter prenašati na svoje potomce. Za udeležence pouka in tudi za člane društev Slovencev je pomembno tudi to, da so preko jezika in kulture povezani v etnično skupnost svojih prednikov (Bukvič 2016: 31). Slovenska manjšina v Srbiji izstopa med drugimi nacionalnimi manjšinami po intenzivnem ohranjanju in razvoju slovenskega jezika in kulture na visoki znanstveni in strokovni ravni, kot so npr. projekti Nacionalnega sveta slovenske manjšine: ustanovitev znanstvenega časopisa *Slovenika* (<http://slovinci.rs/slovenika/>) leta 2015, projekt *Znameniti Slovenci v Beogradu*, ki poteka od leta 2014, organiziranje znanstvenih srečanj in sodelovanje s srbskimi znanstveniki z različnih področij, snemanje dokumentarnih filmov o Slovencih v Srbiji, organiziranje festivala *Dani slovenačkog filma* ipd.

5 Smeri nadaljnega ohranjanja in razvoja slovenske (samo)zavesti v Srbiji

Slovenska skupnost v Srbiji se z vrsto projektov bori proti stereotipom, ki temeljijo na dojemanju dejavnosti nacionalnih manjšin le na ravni folklore, podeželskega življenja in sorazmerno nizke izobraženosti njenih pripadnikov. S številnimi dejavnostmi si prizadeva ohraniti slovenski jezik in kulturo ne samo med Slovenci v Srbiji, temveč tudi med celotnim prebivalstvom.

Od prvih priseljencev iz Slovenije konec 19. stoletja, ki so aktivno sodelovali pri oblikovanju srbske kulturne scene, kot sta bila npr. Davorin Jenko in Vela Nigrinova, preko prihodov Slovencev različnih strok in izobrazbe se je v novejšem času oblikovala trdna slovenska skupnost, katere dejavnosti so povezane z znanostjo in kulturo na najvišji ravni. Pričevanja o tem razvoju so objavljena ne samo v strokovni literaturi, temveč tudi v kakovostnih biltenih posameznih slovenskih društev v Srbiji, na portalu slokult.info in spletnih straneh Nacionalnega sveta slovenske narodne manjšine, osrednje organizacije, ki združuje vse Slovence v Srbiji, ne glede na njihovo članstvo ali nečlanstvo v posameznih društvih. Številni dogodki in publikacije pričajo o novi, trdno utemeljeni smeri razvoja slovenske jezikovno-kulturne (samo)zavesti v Srbiji, ki včasih izstopa iz začrtanih meja pričakovanega v matični državi Sloveniji.

Literatura

- BOROVNJAK, Đurđija idr., 2017: *Slovinci v Beogradu*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, Beograd: Istorijski arhiv Beograda. www.sistory.si/cdn/publikacije/38001-39000/38754/ch14.html (dostop 21. 7. 2019)
- BUKVIČ, Tatjana 2016: Dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture v Republiki Srbiji: raziskava med učenci, starši in učiteljicami. *Slovenika* 2. 21–34.
- ĐUKANOVIĆ, Maja, 1994: Slovenščina v srbskih berilih med dvema vojnoma. *Slavistična revija* XLII/2–3. 275–279.
- ĐUKANOVIĆ, Maja, 1998: *Slovenački jezik na Beogradskom univerzitetu*. Beograd: Međunarodni simpozijum: Izučavanje slovenskih jezika, književnosti i kultura u inoslovenskoj sredini. 600–602.
- ĐUKANOVIĆ, Maja, 1999: Slovenščina na Univerzi v Beogradu. Marja Bešter, Erika Kržišnik (ur.): *Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 35–38.
- ĐUKANOVIĆ, Maja, 2007a: Ko, gde, kada, kako i zašto treba da uči slovenački. *Savremene tendencije u nastavi jezika i književnosti*. Beograd: Filološki fakultet. 385–390.

- ĐUKANOVIĆ, Maja, 2007b: Srpski jezik kao strani u Sloveniji. *Srpski kao strani u teoriji i praksi*. Beograd: Filološki fakultet, Centar za srpski kao strani jezik. 311–317.
- ĐUKANOVIĆ, Maja, 2010: Srpski i slovenački jezik - razvoj kontrastivnih proučavanja. Predrag Piper (ur.): *Kontrastivna proučavanja srpskog jezika: pravci i rezultati*. Beograd: SANU, Odeljenje jezika i književnosti, Odbor za srpski jezik u poređenju sa drugim jezicima. 147–154.
- ĐUKANOVIĆ, Maja, 2011: Domestic or foreign? (the Slovenian language in light of the Bologna Reform Process at the University of Belgrade). Agnieszka Będkowska-Kopczyk, Ljiljana Šarić, Libor Pavera (ur.): *Challenges for Foreign Philologies. Part 1: The Bologna Process and New Curricula*. Bielsko-Biala: Akademia Techniczna Humanistyczna w Bielsku-Białej. 109–113.
- ĐUKANOVIĆ, Maja, 2014: Slovenščina v Srbiji: preteklost, sedanjost in prihodnost. Hotimir Tivadar (ur.): *Prihodnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. 50. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 177–184.
- ĐUKANOVIĆ, Maja, 2015: *Poglavlja iz slovenačke kulture*. Beograd: Filološki fakultet.
- ĐUKANOVIĆ, Maja, FEKONJA, Laura, 2016: Slovenistika v Srbiji: od KPSNU do STU. Erika Kržišnik, Miran Hladnik (ur.): *Toporišičeva obdobja. Obdobja 35*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 535–541.
- ĐUKANOVIĆ, Maja, GORJUP POSINKOVIĆ, Vida 2004: Nič več nas ne more presenetiti. *Slovenija. svet I/1*. 24–26.
- ĐUKANOVIĆ, Maja, KOVAČEVIĆ, Borko, 2011: Dostignuća u nastavi slovenačkog jezika kao stranog. Miodrag Dešić, Vesna Krajišnik, Nebojša Marinković (ur.): *Srpski kao strani jezik u teoriji i praksi II*. Beograd: Čigoja štampa. 343–349.
- ĐUKANOVIĆ, Maja, KOVAČEVIĆ, Borko, 2013: Srpski i slovenački jezik u kontaktu: pregled kontrastivnih proučavanja. Aleksandra Vraneš, Ljiljana Marković (ur.): *Kulture u dijalogu – filologija i interkulturalnost 1*. Beograd: Filološki fakultet. 89–100.
- KACIN WOHINC, Milica, VERGINELLA, Marta 2008: *Primorski upor fašizmu 1920–1941*. Ljubljana: Slovenska matica.
- KOVAČEVIĆ, Borko, ĐUKANOVIĆ, Maja 2018: Univerzitetska nastava južnoslovenskih jezika u Srbiji - istorijat i mogući pravci razvoja. Aleksandra Vraneš, Ljiljana Marković (ur): *CLIMB. Culture, Language, Literary, Translation, Library and Information Studies, Teaching Methodology and Book History VI/1*. 137–144.
- KRŽIŠNIK BUKIĆ, Vera 2003: Slovenci v Hrvaški, Bosni in Hercegovini, Srbiji in Črni gori ter Makedoniji. *Traditiones XXXII/2*. 117–135.
- KUŽNIK, Irena 2014: Motivacija za učenje slovenščine kot maternega in manjšinskega jezika pri pripadnikih manjšinske in nemanjšinske skupnosti v Srbiji. Nina Ditmajer (ur.): *Mednarodno znanstveno srečanje doktorskih študentov slovenistike in slavistike: zbornik*. Maribor: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 71–76.
- PERKOVIĆ, Jelena, BAŠTOVANOVIĆ, Darko 2017: *Manje brojne nacionalne manjine*. Novi Sad: Centar za regionalizam.
- POLJAK ISTENIĆ, Saša, 2010: Pomen društev za izseljence. *Traditiones XXXIX/1*. 195–215. *Popis 2011*. Republički zavod za statistiku. <http://popis2011.stat.rs/>
- PRELIĆ, Mladena, 2016: Mapiranje kulturne istorije i pamćenja: beogradske godine Davorina Jenka i Vele Nigrinove (1835–1914). Katarina Tomašević (ur): *Prilozi za kulturu sećanja Davorin Jenko (1835–1914)*. Beograd: Muzikološki institut Srpske akademije nauka i umetnosti Nacionalni savet slovenačke nacionalne manjine u Republici Srbiji. 57–82.
- RAVNIK, Mojca, 2010: Nekaj pogledov v preteklost in sedanjost beograjskih Slovencev. *Traditiones XXXIX/1*. 167–193.
- ŽVAN, Bolče, 1932: *Slovenci v Beogradu. Socialno-kulturna slika*. Beograd: samozaložba.